

Nikola Maričić

RADIO – ISTINA IZVAN ESTABLISMENTA

Radio-stanica, kao organizaciona forma, u gotovo svim svojim elementima može da se posmatra kao preduzeće kod koga nema prepreka da funkcioniše po principima savremenog menadžmenta. Većina dilema je vezana za pitanje: šta je proizvod radio-stanice? Zapravo, pitanje može da bude i konkretnije: da li radio-stanice proizvode robu ili usluge?

Uprkos uvreženom mišljenju da su muzički i govorni sadržaji koji se emituju u okviru programa roba radio-stanice, moraćemo da zaključimo da oni najčešće nisu roba, a da i kad to jesu onda je reč o robi koja može biti proizvedena, odnosno producirana i izvan radio-stanice. Muzički i govorni sadržaji su proizvod produkcionog studija, bez obzira na to da li je on u sklopu neke radio-stanice ili nije.

Drugi pristup bi bio da radio-stanica proizvodi i prodaje usluge. To bi bilo tačno da je radio-stanica kablovska, ali pošto o radio-stanici još govorimo kao o bežičnom elektronskom mediju, a o posredovanju programa kao o radio-difuziji, onda moramo da postavimo pravo pitanje: šta radio-stanica može da naplati i iz te naplate obezbedi sopstveno finansiranje? Odgovor neće uključiti muzičke i govorne programske sadržaje, već samo – reklamne sadržaje. Sve ostalo je marketing da bi se prodalo vreme u kome će oglašivači reklamirati robu i usluge svojih klijenata.

Na ovom mestu mogli bismo da zaključimo da je sve jednostavno: radio-stanica se trudi da proizvede, nabavi i emituje dobar program koji će privući auditorijum. Međutim, radio je po definiciji bilo koje države na svetu informativni medij i kao takav podlozan posebnoj pravno-normativnoj regulativi. Zakoni povezani sa osnivanjem (naročito osnivanjem) i funkcionisanjem radio-stanice predstavljaju spoljni faktor uticaja na radio-difuzne organizacije i imaju težinu koja može da ima presudan uticaj u svim fazama egzistencije jedne radio-stanice.

Postojeće kritike Zakona o informisanju (1998) i Zakona o radio televiziji Srbije, kao osnovnih institucionalnih uslova koji utiču na funkcionisanje radio-

stanica (ali i svih drugih informativnih medija), navode na ocenu da je represivnost ovih zakona vezana za kaznene mere ugrađene u Zakon o informisanju. Međutim, uzroci iz kojih nastaje represivnost zakonodavnih akata u ovoj oblasti bilo koje zemlje na svetu, više su povezani sa postojanjem ovakvog zakona uopšte, nego sa njegovim kršenjem.

Dokaz o ovako postavljenoj tezi uzroka represivnosti u zakonima o informisanju može se izvesti iz korelacije inkriminisanog Zakona o informisanju i, kurioziteta radi, Zakona o informisanju SAD (Communication Act), donetog još 1934. godine.

SADRŽINA INSTITUCIONALNIH USLOVA

Ako se u pomenutim zakonima o informisanju pažnja usmeri na njihove delove koji ograničavaju funkcionisanje sredstava masovnog informisanja, u našem slučaju je to radio-stanica, za razliku od funkcionisanja nekog drugog preduzeća, koje proizvodi sve, samo ne informacije namenjene najširem mogućem auditorijumu, videće se da je upravo masovna informacija predmet kojim se zakonodavac bavi. Sve ostalo je manje značajno.

Malo dublja analiza pokazuje da je trend institucionalnih uslova, kao spoljnog faktora uticaja na osnivanje i funkcionisanje radija, usmeren najčešće tako da umesto preduzeća koje stvara kapital dobijamo sredstvo za postizanje određenih ciljeva. Time radio gubi svoj osnovni smisao, a to je onaj veličanstveni kontrapunkt koji su, još pre jednog veka, svojim nadmetanjem u razvoju radija uspostavili Markoni i De Forest – informativni i umetnički medij u istoj kutiji.

Razmatranje detalja, u osnovi, ukazuje na sledeće parametre koji utiču na sadržinu institucionalnih uslova, kao bitnog spoljnog faktora uticaja na osnivanje i funkcionisanje jedne radio-stanice:

- mesto elektronskih medija;
- stav zakonodavca i sadržina zakona;
- sudski sporovi.

MESTO ELEKTRONSKIH MEDIJA

Kada se ocenjuje *mesto elektronskih medija*, odnosno radija, u jednoj državnoj zajednici kao što je naša, komparativne analize se fokusiraju na najbliže okruženje i u tom okruženju se traže sličnosti i razlike. Ovakav pristup može da zamagli suštinu; problemi sa kojima su se suočavali zakonodavci u susednim državama su i naši problemi i inercija da se oni reše na sličan način je izuzetno snažna. Možda jedina prednost iz našeg desetogodišnjeg kašnjenja je moguć-

nost da iz tuđih iskustava izvučemo pouke. U našem slučaju pouka je da se ne poredimo sa sličnima, nego sa onima koji su bitno različiti.

Izbor da se komparacija obavi sa institucionalnim uslovima najdemokratskije države na svetu, koja ujedno važi i za državu sa najliberalnijim odnosom prema medijima, samo na prvi pogled čini poduhvat preambicioznim i izlišnim. Utvrditi da se ne može doneti zaključak o primenljivosti američkih iskustava u našim uslovima, sa izgovorom da su razlike nefunkcionalno velike, odgovarao bi očekivanjima. Ali, ako se kao rezultat analize pojavi sopstveni lik u ogledalu, onda komparativna analiza dobija smisao, a mogući zaključci dobijaju fizionomiju konkretnih predloga.

Mesto elektronskih medija u Srbiji i SRJ ne razlikuje se od mesta elektronskih medija u SAD. Isti zaključak bi mogao da se izvede i u odnosu na bilo koju drugu državu u svetu. Iako je otkriće radio talasa i bežičnog prenosa više pripadalo nauci i entuzijastima koji su u njima videli veliku budućnost (najpre je osnovana Unija za radiofoniju – UIR), sve svetske države su veoma brzo shvatile njihov značaj i proglasile ih nacionalnim posedom (Unija za telekomunikacije – UIT). Ni u jednoj državi sveta ne može da se poseduje i eksploatiše bilo koja frekvencija radio talasa.

Međutim, frekvencija može da se iznajmi.

Činjenica da se frekvencije u svim zemljama sveta iznajmljuju govori o tome da su države – pored toga što su otkrile da poseduju nešto što je nacionalno dobro i što je idealno za ostvarenje svih javnih, ali i tajnih komunikacija – otkrile i potencijalnu vrednost ovog masovnog sistema komunikacije – mogućnost uticaja na javno mnjenje! Ono što definitivno nemaju u štampi kao masovnom mediju (utiče se na mišljenje samo onoga ko kupi novine), države su dobile u elektronskim medijima. Neverovatne mogućnosti ubeđivanja auditorijuma u vrednosti nekog proizvoda putem advertajzinga, nemerljive su sa mogućnostima nametanja osećaja ispravnosti državnog koncepta i dugoročnih političkih opredeljenja kroz informativne programe.

Državama, odnosno njihovim vladama, odnosno političkim strankama na vlasti, bio je preko potreban mehanizam kojim će isparcelisati to prirodno dobro – radio-talase i iznajmljivati ga sa ograničenim rokom najma, pod uslovima koji obezbeđuju taman onoliko kontrole, koliko to određenom društvenom sistemu odgovara. Tu se ne treba zavaravati da neka društvena uređenja imaju manje potrebe za kontrolom; razlika je samo u metodu.

Totalitarna društva će tu kontrolu uspostavljati sa manjkom obzirnosti prema mogućoj svesti da kontrola javnosti postoji. Ona druga, demokratska po nazivu, ali ne manje totalitarna po svojim ciljevima, vodiće računa o tome da kontrolu obezbede suptilno, uz što manje gibanje usnulog društva. Naravno,

i ta društva će povremeno, u panici zbog potencijalne ili "potencijalne" opasnosti, posegnuti i za oštrijim merama kontrole.

Mogućnost oštrijih mera kontrole obezbeđena je u najranijoj fazi zakonodavstva vezanog za pravnu regulaciju elektronskih medija.¹ Obim kontrole će zavisiti od situacije i menjati se prema potrebama. Ako sve teče prema očekivanjima onda će na snazi biti "period deregulacije", a ako se krene nekim nekontrolisanim, subverzivnim stazama, onda će propisi, u interesu zajednice, postati stroži.

Tako će u periodima zatišja glavni problem biti da li je neka radio-stanica dopustila psovanje ili nije dozvolila nekom od sveštenika lokalnih crkava (zanimljiv je nesaglediv broj lokalnih crkava), da "odgovori" na izjavu nekog drugog lokalnog sveštenika. Na drugoj strani, čitava Doktrina nepristrasnosti (*Fairness Doctrine*), kao podrška članu 315 Komunikacionog akta biće dovedena u pitanje, ako se mogući odgovor može smatrati "kontraverznim prilogom" (jedno vreme se to odnosilo i na "razmatranje zabrane nuklearnih proba, komunizma i građanskih prava"²). Vrhunac je dostignut 1984. godine kad je Leri Flint (Larry Flynt) najavio da će ući u predsedničku trku – to je bilo dovoljno da se u pravila FCC unese dodatak da elektronski mediji nisu u obavezi da prihvate odgovor političkog oponenta, ako on sadrži "pornografske materijale". Stari pornograf je još jednom izvrnuo ruglu hipokriziju zakonodavstva SAD.

Važno je da ni u jednom procesu deregulacije stav da elektronski mediji moraju da služe "javnom interesu, koristi i potrebama zajednice" – a taj stav, zapravo, obezbeđuje kontrolu – nije bio doveden u pitanje.

Slično tome, videli smo da je pri konkurisanju za frekvenciju u Srbiji neophodno priložiti "programsku orijentaciju i plan programa", gde je praktično nemoguće spoznati šta "programska orijentacija" ima u vidu. I komisiju (koja bi trebalo da podseća na FCC) koja odlučuje čija je programska orijentacija najpobnija, takođe je teško identifikovati. Oni koji se bave značenjem sintagme "programska orijentacija" u zakonskom smislu mogu slobodno da povuku znak jednakosti između nje i značenja *public service* u američkom zakonu.

Kada je 1998. godine donet novi Zakon o informisanju u Srbiji, i kada je ocenjeno da je restriktivan, to nije bilo zbog pooštavanja sadržine "programske orijentacije"; to, jednostavno, nije bilo potrebno. Uočena restriktivnost nije bila ispoljena u odgovornosti medija, već u visini mogućih kazni i pretećoj brzini donošenja sudskih odluka od strane sudskih organa, od kojih nije ni

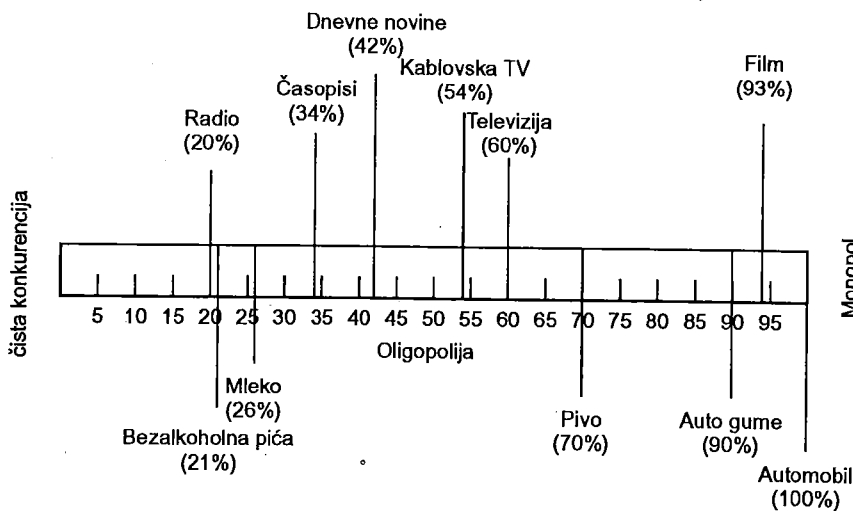
1 Prema pravno-normativnoj literaturi SAD osnivanje i funkcionisanje radio-stanice mora da bude saobraženo "javnom interesu, koristi i potrebama".

2 Ovo je jedno vreme važilo u SAD, a ne u Srbiji!

očekivana adekvatna odgovornost. Ako se primeni pravilo analogija i na ovu oblast istraživanja, onda je lako izvesti zaključak da je, posle svih deregulacija našeg sistema elektronskih medija iz vremena donošenja pravno-normativnih akata na osnovu ustavnih promena iz perioda 1968-1976. godine,³ bilo za očekivanje da će sa jačanjem vlasti Slobodana Miloševića biti pooštavana i sadržina zakona u oblasti regulisanja sistema informisanja. Kako je način mišljenja javnosti odstupao od mišljenja establišmenta, tako su mehanizmi za jačanje uticaja vlasti na stav javnosti bili pooštavani.

Radio se smatra visokokompetitivnim masovnim medijem. U analizi sto vodećih medijskih kompanija u SAD iz 1982. godine preko stepena oligopolije (0% predstavlja čistu konkurenciju, a 100% čist monopol), radio je sa samo 20% izložen žestokoj konkurenciji. (slika 1)

Elektronski mediji u SAD su visoko kompetitivni upravo zato što je za-

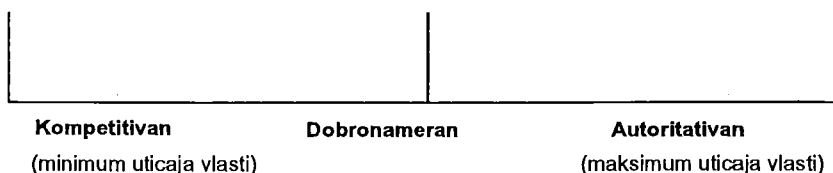

Slika 1. Oligopolija vodećih industrijskih grupa u SAD

konska regulativa tako opredeljena. Ali, kako je ovde u pitanju mesto elektronskih medija, onako kako ga određuje i uspostavlja vlast prema svojim trenutnim interesima i dugoročnim potrebama, bilo bi zanimljivo razmotriti i pristup Merilin Matelski (Marilyn Matelski)⁴, koja je taj odnos postavila veoma

3 Maričić, Nikola, "Organizacioni aspekti radija u Srbiji, Period 1945-1990. godine, Institucionalni modeli", magistarski rad FDU, Beograd, 1992.

4 Matelski, M., *Broadcast Programming and Promotions Worktext*, Focal Press, New York, 1989.

Slika 2. Skala određenja zakonodavstva prema medijima

"benevolentno" (*benevolent* – dobronameran). Na slici 2 prikazana je njena skala uticaja zakonodavstva na medije.

Ako napred izneto budemo smatrali objektivnim, a ne dobronamernim, pristupom, onda "dobronamernost" obezbeđuje uticaj na elektronske medije i medije uopšte, a mesto gde će sadržina zakonskih odredbi biti pozicionirana, zavisice od toga koliko jedan društveni sistem sebe smatra bezbednim. Naš zakon iz 1998. godine jasno pokazuje stepen panike u kojoj se društveni sistem tada nalazio.

Da bismo do kraja izveli ovu malu analizu o mestu elektronskih medija u jednom društvu, čitavu priču moramo da vratimo na početak. U vreme kada su osnivane prve radio-stanice, sredinom dvadesetih godina XX veka, u SSSR su imali rešenje za kontrolu radija i onih koji predstavljaju njegov auditorijum, na način koji je san za budućeg globalnog Velikog Brata: prvi radio u Sovjetskom Savezu bio je kablovski, vezan za telefonsku mrežu i tačno se znalo ko sluša radio. Moguće je da se čitava priča o elektronskim medijima i bežičnom prenosu završi na isti način kao što je i počela. Kablovska mreža će se razvijati bez ograničenja i neko će na kraju da zaključi da je zagušenje u "etru" toliko da bežični prenos treba ukinuti. Onda će, konačno, biti moguće da svako naplati svoj program, ali i da se definitivno zna ko šta "sluša ili gleda", pa prema tome i regulisati pravno-normativna rešenja.

Ovu mračnu sliku treba odmah zaboraviti, jer postoje osobe koje uprkos uticaju koji mogu da ostvare svojim kapitalom, imaju jasan stav po pitanju onoga što je definisano kao "javni interes, koristi i potrebe zajednice". Tim ljudima je jasno da "niko nije ostrvo i da u vremenu kada pola čovečanstva živi na ivici izumiranja, ružičasta predviđanja da će umrežena planeta doneti bolju budućnost postaju smešna. Milijarde ljudi koje žive sa manje od jednog dolara dnevno nisu u položaju da profitiraju od informatičkog doba... Danas oni koji nemaju, dobro znaju šta imaju bogati, pa je mržnja neizbežna. To je temelj za raslojavanje, nereda i terorizam i apsurdno je mišljenje da se na njemu može izgraditi stabilan poredak novog sveta." Ako nam je jasna ova poruka Bila Gejtsa, najbogatijeg čoveka ove planete, a jeste, onda mora da bude jasan i napad, medijski i zakonski, na ovog čoveka koji je shvatio moć informacionog sistema i da čak i on može da bude zloupotrebljen.

U vremenu koje nam predstoji, pitanje mesta elektronskih medija u zemlji i u zakonodavstvu koje to mesto reguliše, nije ni malo lako da se na njega da brz i precizan odgovor. Svesni da su informativni mediji (ovde posmatramo sve masovne medije: štampu, film i elektronske medije) od izuzetnog značaja za postavljanje javnosti u odnosu na sve društvene događaje, osnovno je pitanje gde smestiti neki naš budući Zakon o informisanju, ali i Zakon o radio televiziji u odnosu na skalu M. Matelski?

STAV ZAKONODAVCA I SADRŽINA ZAKONA

Liberalni stav bi bio da se *zakonodavstvo* opredeli za varijantu u kojoj bi uticaj države bio minimalan. Neka se svaka radio-stanica opredeli za svoju programsku orijentaciju i neka "gura" svoj program. Iskustva u SAD potvrđuju stav da je tržište izuzetno dobar regulator. Oni koji ne uspevaju da odaberu optimalne programske sadržaje osuđeni su na gubitak auditorijuma, rejtinga, a samim tim i prihoda koji su odlučujući za opstanak neke radio-stanice.

Međutim, vreme je ponekad veoma bitan faktor. Pitanje je koliko vremena ima zakonodavstvo na raspolaganju da reguliše neke druge odnose elektronskih medija u našoj zemlji. Najpre, postavlja se pitanje Zakona o radio televiziji, odnosno, da li će budući Zakon ponovo da se bavi RTS-om kao posebnom radio difuznom organizacijom? Onako kako se bavio u dosadašnjem Zakonu ili će se posebno baviti Radio televizijom Beograd, Radio televizijom Novi Sad, a da se ne pominje Radio televizija Priština? Šta će označavati termin matični radio ubuduće? Da li će to da bude državni radio, ma kako on bio isparcelisan regionalizacijom, ili bi i ANEM, kao asocijacija koja sve više podseća na sekundarnu mrežu, sa jasnim težnjama da u tu formu i preraste, mogao da bude definisan kao – matični radio?

U ovom trenutku ima više zainteresovanih da uđu u neki upravni odbor *državne radio televizije*, ma kako fiktivno ta ili te radio-difuzne organizacije izgledale. Ljudi znaju da je politički advertajzing u jednoj dobro uzdrmano državi, kao što je naša, važniji i profitabilniji od privrednog advertajzinga (kad bismo imali privredu koja bi imala šta da oglašava).

Zato se treba nadati da će zakonodavac:

- izdvojiti državnu radio televiziju i odrediti je posebnim zakonom;
- značajno redukovati broj frekvencija kojima ona raspolaže i svesti ih na onaj broj koji je neophodan za njen rad;
- posebno izdvojiti i identifikovati rezervne frekvencije za sistem uzbunjivanja (ove frekvencije se ne mogu koristiti u druge svrhe);
- usloviti sastav upravnog odbora (broj članova, političku diversifikaciju i sl.), kao i njegove nadležnosti u upravljanju, posebno u sferi informativnog programa.

Zakonodavac bi morao da definiše i izvore finansiranja, te ako bi to i dalje bila pretplata, u zakonu bi jasno morale da budu definisane i obaveze koje iz takvog prava proističu, a to su staranje o ukupnoj mreži u zemlji i sistemu uzbunjivanja. Sa druge strane, pravo na pretplatu bi moralo da ukine pravo na prodaju reklamnog vremena i emitovanje reklamnih poruka.

Alternativa državnom, matičnom radiju jeste da matičnog radija nema. Ako konačan politički stav bude regionalizacija države, onda se regionalizuju i delovi matičnog radija, (to smo već videli u deregulaciji države u periodu 1968-1976. godine), pretplata i – odgovornost za sistem veza!!! Pošto je to nemoguće jer jedna država mora da ima jedinstven sistem veza, onda bi zakonodavac morao da posebnim zakonom izdvoji sistem veza i uspostavi odgovorni organ i način njegovog finansiranja. U tom slučaju više nema matičnog radija, svi su iznajmljivači frekvencija, imaju manje ili više afiliranih lokalnih radio-stanica u svojoj asocijaciji ili mreži i svi se finansiraju iz sopstvenih prihoda. U tom slučaju, nema ni potrebe za upravnim odborima i njihovim višestranačkim obeležjima. Odnosno, upravni odbori postoje, ali to su onda vlasnički bordovi, a vlasnici mogu da imaju politički stav koji žele, sem ukoliko se i kod nas ne iskristališe potreba za nečim što se u SAD zove Doktrina nepristrasnosti (*Fairness Doctrine*), uprkos činjenici da ta doktrina u SAD stalno oscilira između snažne regulative i potrebe za ukidanjem.

Ako prevlada politički stav da matični radio (naravno, tu se misli na radio i televiziju) treba da opstane, onda bi osnivanje i funkcionisanje drugih radio i TV elektronskih medija morali da budu sankcionisani posebnim zakonom. Taj zakon bi najpre morao da obavi klasifikaciju radio i TV stanica tako da budu izdvojene komercijalne (finansiraju se iz advertajzinga ili nekih drugih sponzorskih izvora prihoda) od nekomercijalnih (finansiraju se iz specijalnih državnih ili sponzorskih fondova ili od strane nevladinih asocijacija), kao i da se u prilogu priloži popis svih raspoloživih frekvencija (posebno za AM ili FM radio ili TV) i ko ih koristi. Ovaj prilog bi morao da bude ažuriran svakih šest meseci.

Drugi važan element, koji se ne pominje u dosadašnjem zakonodavstvu, je stepen monopola koji sme da uspostavi jedna radiodifuzna organizacija. RTS je višestruko pokrivaio celu zemlju i veoma širokogrudno, preko svoje mreže (koja je zapravo nacionalna!), dozvoljavao radio i TV Pinku, Košavi i drugim "naklonjenim" elektronskim medijima pokrivanje teritorije Srbije u istim razmerama. Ako se to posmatra kao način da se ukupni auditorijum izloži uticaju samo jednog društvenog i političkog koncepta, onda je to totalitaran pristup⁵ i njega smo, izgleda, tekućim društvenim promenama želeli da izbegnemo. Iz

5 Prema M. Matelski. Prim. aut.

snažne želje da se uzme učešće u budućem upravnom odboru, čini se da nova "pozicija" boluje od stare bolesti.

Na strani koja je pokušavala da uspostavi ravnotežu sa RTS, postojao je Studio B, čija je emisiona oprema u toku stvaranja sekundarne mreže – jednostavno – pokradena ili uništena i ANEM, asocijacija preko 20 "nezavisnih" radio i TV-stanica, sa svim šansama da preraste u mrežu (*network*). Obe ove grupacije (računamo da će Studio B posle neslavnog povezivanja sa političkim ubeđenjima SPO, da nade snage da se reorganizuje), svoje ambicije osmišljavaju kroz ideju da se umreže preko čitave teritorije Srbije.

Zbog svega navedenog, a i zbog potreba da se izbegne da populacija u Srbiji postane talac bilo koje političke doktrine, zakonodavac će morati da ograniči mogućnost uspostavljanja monopola, moguće i na način kako je to regulisano u SAD. Tamošnja zakonska regulativa ima opredeljen stav prema broju AM i FM radio-stanica i TV-stanica koje može da poseduje bilo koja ekonomska grupacija u zemlji (12AM, 12FM i 12TV). Isto tako je propisano da nijedna od tih grupacija, bez obzira na to koliko TV-stanica ima, ne sme da pokriva više od 25% domaćinstava u zemlji. Nešto je blaži uslov za UHV stanice na lokalnom medijskom tržištu (do 50%). Izgleda da nije zgodno kad jedna grupacija ima previše pristupa auditorijumu, pa makar to bilo i u "čistoj" demokratiji.

Na kraju, postavlja se pitanje koje je možda postavljeno na samom početku: koliko budući Zakon o radio televiziji treba i sme da utiče na programsku orijentaciju?

Prema dosadašnjim istraživanjima evidentno je da menadžment većine privatnih radio-stanica kod nas nema ni osnovna iskustva šta je za njihovu buduću egzistenciju manje ili više značajno. Svi imaju ideju da "neko" treba da im omogući slobodno, neobavezno i nekontrolisano emitovanje, ma kakvo ono bilo. Broj saradnika, njihova kvalifikaciona struktura, način plaćanja njihovih usluga i sve ostalo što mora da bude deo regularnog poslovanja jedne radio-stanice – ni ne pominje se. A ta varijanta je jedina koja apsolutno nije moguća. Demokratsko uređenje države, a nadamo se da je došlo vreme za takvo uređenje, ne dopušta takva razmišljanja. Sva prava uključuju i odgovarajuće obaveze.

Tu se ponovo javlja varijanta da se kroz zakonodavno uređenje može *dobronamerno* usmeravati programsku orijentaciju. Uprkos prethodnom zaključku da zakonski regulisana programsku orijentaciju krije u sebi zamke koje mogu dobronamernost da zloupotrebe, bilo bi dobro da novi zakonodavac prouči šta je to što je lokalnoj zajednici, u kojoj radio-stanica deluje, potrebno da bi se ljudi bolje osećali i da bi tu stanicu osećali kao svoju. Navikavanje na odnose u kojima radio-difuzne organizacije ispunjavaju svoje postavljene zadatke, trebalo bi da vodi ka obaveznoj deregulaciji uspostavljenog usmeravanja i prepuštanju medija prirodnim tržišnim regulatorima.

Ako se zakonodavac odluči za izvesnu meru uticaja na programsku orijentaciju, onda ima domaći zadatak koji će teško biti moguće rešiti za kratko vreme. Prva pretpostavka je da zakonodavac želi uspešnu i prosperitetnu strukturu elektronskih medija. Druga pretpostavka je da je zakonodavac uspeo da formuliše ukupnu mrežu elektronskih medija sa svim frekvencijama koje će biti uključene u konkurs iznajmljivanja frekvencija za AM, FM radio-stanice i UHF i VHF TV-stanice (prilog Zakonu o radio i televiziji). Zakonodavac ili neko drugi (mislimo da bi to neko drugi mogao bolje i odgovornije da obavi) morao bi da uspostavi lokalna medijska tržišta na kome će ove radio i TV-stanice da emituju svoj program. Ta lokalna tržišta bi sadržavala sve ono što je jednoj radio-stanici neophodno da bi formulisala svoju programsku orijentaciju, odnosno, svoj radio format.

Na ovom mestu najbolje je dati primer u kojoj meri definisano lokalno tržište utiče na formulisanje formata radija. Frekvencija za koju se konkuriše ima određen opseg u MHz i dozvoljenu snagu emitovanja. Angažovani eksperti iz oblasti radio-difuzije (ili će zakonodavac to da ponudi kao svoju uslugu) će odrediti oblast pokrivanja emisionim signalom i tako će budući vlasnik znati koju teritoriju pokriva. Sve pomalo liči na neku od savremenih PC igara. Demografska analiza će dati podatke o afinitetima lokalne populacije i dobar menadžer ne bi trebalo da ima problema oko osnovne strukture svog budućeg programa. Naravno, analiza tržišta će pokazati koje će se sve firme reklamirati preko te frekvencije. Struktura njihovih proizvoda, roba ili usluga, usloviće potrebu da se budući auditorijum i reklamni sadržaji međusobno usklade. Na kraju, posmatrano tržište ima i konkurentne medije. Njih treba nadmašiti ili obezbediti toliko prostora koliko je potrebno da nova radio-stanica finansijski opstane.

Ovi zadaci će sigurno biti prepušteni budućim osnivačima i vlasnicima radio-stanica, ali bi bilo dobro da zakonodavac obezbedi početne informacije. U državi koja je iscrpljena u velikoj meri kao naša, nemamo dovoljno kapaciteta za osnivanje i propadanje medija. Trka za frekvencijama koja će po mnogim elementima ličiti na trku za nove teritorije na Divljem Zapadu, ne mora da bude bezuspešna. Srbija mora da bude iznad i iza tih divljih vremena.

SUDSKI SPOROVI

Radio-stanica je odgovorna društvu u onoj meri koliko to društvo zakonom propisuje. Ova odgovornost može da bude:

- *pravne prirode*, ako se emituje bez dozvole i izvan zakonom određenih uslova;
- *tehničke prirode*, ako se emituje izvan frekventnog opsega i sa nedozvoljenom snagom i usmerenjem i

- *programske prirode*, ako se emituje program koji ne odgovara programskoj orijentaciji (ako je programska orijentacija uopšte deo pravno normative regulative) ili povređuje neki drugi zakonski osnov.

Odgovornost za sadržinu informativnog ili nekog drugog programa, koja na bilo koji način može da nanese štetu pojedincu ili grupi u okviru auditorijuma, ili populacije uopšte, treba i dalje da leži na osnivaču (vlasniku) i uredniku programa. Radio-stanica mora da se potruži da joj informativni program bude aktuelan i zanimljiv, a eventualne provokacije moraju da budu odbranjive na sudu, bilo sopstvenim dokazima, bilo autorizacijom inkriminisane izjave.

Medij javnog informisanja je odgovoran za ono što prenosi u javnost, a ukoliko mu se dogodi da bude tužen i izgubi spor, može za obeštećenje da tuži osobu koja je inkriminisanu izjavu dala. To dovodi u prvi plan *unutrašnju kontrolu*, koja obezbeđuje autorizaciju priloga koji se emituju javnosti. Jer, ako te autorizacije nema, nema ni osnova po kojoj se nastala šteta može nadoknaditi.

LITERATURA

- Creech, KC., *Electronic Media Law and Regulations*, Focal Press, Boston & London, 1993.
- Keith, MC., Crause, JM., *The Radio Station*, Third edition, Focal Press, Boston & London, 1993.
- Maričić, N., "Planiranje osnivanja ili rekonstrukcije lokalnog radija u Srbiji", Zbornik radova FDU, br.3, Beograd, 2000.
- Maričić, N.: "Profili radija", Biblioteka Umetnost zvuka, RTS, 1994.
- Matelski, M.J., *Broadcast Programming and Promotions Worktest*, Focal Press, Boston & London, 1989.
- Pringle, P.K., Starr, M.F., McCavitt, W.E., *Electronic Media Management*, Focal Press, Boston & London, 1991.g.
- Pustišek, I., *Istorija zakonodavstva o radio-difuziji u Jugoslaviji*, Beograd, 1987.
- Zakon o javnom informisanju, Službeni glasnik RS 36/98.
- Zakon o javnom informisanju, Službeni glasnik RS 19/91.
- Zakon o radio televiziji, Službeni glasnik RS 48/91.

Nikola Maričić

RADIO – THE TRUTH BEYOND THE ESTABLISHMENT

Summary

The influence of external institutional factors on the founding and functioning of radio stations is more marked than in any other organizational form. The main reason for this is the impact that news content has on public opinion through talk programs both in the sphere of advertising and in the sphere of political beliefs. Through the comparative analysis of legislative regulations in Serbia and the USA, attention is drawn to aspects that should be kept in focus during the upcoming reconstruction of relevant laws in Serbia.